Szenes Iván: A Kommunista Párt újjászervezése Magyarországon (1956—1957)

(Kossuth Könyvkiadó 1981. — 2. kiadás)

Szenes Iván könyve sajátos helyet foglal el az „évfordulós" irodalomban. Az ellenforradalmat követő időszakot, a társadalmi konszolidáció feltételét, a párt újjászervezését elemzi.

Bevezető fejezetében a párt 1953 és 1956 közötti állapotát jellemzi. Az MDP válságát ábrázolja az októberi tragédia napjaiban, a forradalmi szárny kísérletét, hogy önerőből úrrá legyen az eseményeken. Véleménye szerint az ellenállás hiánya elsősorban a Központi Vezetőség bizonytalanságának a következménye, mert — mint a Bács megyeiek megmutatták — a pártnak —, ahol a vezetés talpán állt — volt ereje szétverni a lázadást.

Bemutatja ez a könyv a párt újjászervezéséért folytatott kemény küzdelmet, az olyan sajátos nehézségeket, mint például a Népszabadság és a Rádió „különvéleménye". Bizonyítja, hogy a kétfrontos harc már novemberben a párt politikájának alapvető eleme volt. Differenciáltan — kerületenként, megyénként — elemzi a pártszervezés problémáit. Hosszas mérlgelés után megállapítja, hogy az illegális harcnak csak akkor volt értelme, ha az a legális küzdelem előkészítője volt, mert az ellenkező esetben csak a pártszervezetek elszigetelődéséhez vezethetett.

A december 5-i határozat legfontosabb történelmi érdemének az ellenforradalom négy oka (dogmatizmus, revizionizmus, restauráció/, nemzetközi imperializmus) kölcsönhatásának felismerése továbbá a párt elméleti és politikai alapelveinek (marxizmus-leninizmus; folytonosság; dogmatizmusellenesség) leszögezését tartja. Ugyanakkor hibának tekinti, hogy az MDP értékelésében nem választja ketté az 1956 július előtti és utáni időszakot, valamint hogy nem három (dogmatikus, forradalmi, revizionista) csoportot különböztet meg, hanem csak a Rákosi—Gerő klikket és a „pártellenzéket". Alapvetően helyesnek értékeli a helyzet megítélését, de túl optimistának azt, hogy további sztrájkra nem számítanak. Véleménye szerint a december 6-i demonstráció megszervezésére nem biztosítottak elég időt, a határozat lassan jutott el a tömegekhez.

A határozat körül kialakult vitát értékesnek tartja, hiszen ennek a határozatnak az elfogadása vált a tagfelvétel politikai kritériumává.

Elemzi a pártszervező munka eredményeit, történetileg vizsgálja Budapest lemaradásának okait. Ismerteti a párt és az állam adminisztratív intézkedéseit az ellenforradalom ellen, a kapcsolat felvételét a szakszervezetekkel.

A függetlenített pártapparátus nagyarányú leépítését túlzottnak, a direkt gazdaságirányítás csökkentését indokoltnak értékeli. Részletesen ismerteti-elemzi a februári határozatot, a nyomában megvalósuló pozitív pártmunkát, majd az MSZMP ifjúságpolitikájában jelentkező negatív általánosítások leküzdéséről, a KISZ megteremtéséről számol be.

1957 április-májustól a párt fő feladata a tömegek megnyerése. Ezt tükrözi a pártpolitika, az országgyűlés ülésszaka, a Kádár-beszéd.

A júniusi országos értekezletet, melynek küldötteit választották, a pártdemokrácia fontos eredményének értékeli. Elemzi a balos veszélyt, bemutatja és kommentálja Révai beszédét és vizsgálja Révai „balratolódásának" okait. Ismerteti az értekezlet gazdasági és népfronttal kapcsolatos intézkedéseit, valamint a párt itt születő szervezeti szabályzatát, a párt neve, a régi szociáldemokraták és a pártdemokrácia kérdései körül kialakult vitát.

Könyve utolsó fejezetében a gazdaságpolitika alakulását, majd a párt falusi helyzetét elemzi. Megállapítja, hogy a falusi pártszervezetekben kevés volt a paraszt, a nő és a párthatározattal ellentétben minden közfunkcióba párttagok kerültek. Egyébként a párt tekintélye — helyi kezdeményezések révén — fokozódott. A párt szervezeti erejének megszilárdítása után a decemberi tagkönyvcsere adminisztratív és tisztító eseménye jelenti a párt újjászervezésének utolsó aktusát.

Szenes Iván könyvére alapvetően jellemző, hogy az eszmei-politikai helyzet ismertetése, az események leírása után időnként nagyarányú statisztikai felmérést végez a párt taglétszámáról, összetételéről stb. Ezek a fejezetek csökkentik az olvasmányosságot, gazdagítják viszont a tényanyagot. Ez a könyv egy kevésbé feldolgozott időszak és terület többoldalú bemutatásával teszi ismereteinket teljesebbé.

Nagy Péter Tibor

Urbán Aladár: A nagy év sodrában (Tanulmányok 1848-ról)

(Magvető Könyvkiadó, 1981.)

Urbán Aladár testes tanulmánykötetével — amelynek középpontjában az 1848-as forradalmas év első hónapjainak eseménytörténete áll — árnyaltabb képünk, pontosabb értékelésünk lett a nagy év eseményeiről, szereplőiről. A könyv szerkezeti tagolásából az is kitűnik, hogy az események pontos és szakszerű — a legtöbb esetben levéltári forrásokra alapozott és a forrásokat megszólaltató rekonstruálásán kívül a kor politikusainak az eddiginél árnyaltabb portréjával kívánta ezt a mozgalmas esztendőt megrajzolni a szerző. Minden esetben újszerűen közelítette meg a nagy év személyi habitusukban nagyon is különböző (pl. Batthyány Lajos, Petőfi Sándor) szereplőit.

Az első fejezet — Forradalmunk és Európa címmel, európai összefüggésrendszerbe ágyazva mutatja be a magyar 48 eredményeit és kudarcait, leleményesen hajózva át a divatos tételek Szküllája és Kharübdisze között. Elkerüli egyfelől azt a tételt, mely szerint a nemzetközi politikai erőviszonyok abszolút szükségszerűséggel határozták meg az 1848—49-es forradalom és szabadságharc menetét s végkifejletét. Tagadja azonban másfelől azt is, hogy a forradalom eredményeit, amelyekkel a császári önkényuralomnak egyre fokozódó mértékben kellett számolnia — az „extra Hungariam non est vita" éppen illő változatának nézőpontjából kell megítélnünk.

Az Első napok és hónapok alcímet viselő fejezetben a Helytartótanácsnak a március 15-i nevezetes nappal kapcsolatos véleményét, a főváros népe és helyőrsége közötti kapcsolatot, a Batthyány-kormány válságos napjait elemző és más kérdéseket taglaló tanulmányok kaptak helyet.

A harmadik fejezet — Költő és politika — írásainak döntő többsége Petőfi Sándor születésének 150. évfordulójára készült, azonban időtálló értékével szerencsésen különbözik az évfordulós írások zömétől. A hosszú ideje készülő, korszerű Petőfi-biográfia mindezideig meg nem jelent köteteit, vagy az új kritikai kiadás folytatását pedig nem kérhetjük a kötet szerzőjétől számon, hanem inkább e tanulmányok értékes hozzájárulást jelentenek a két nagyszabású vállalkozáshoz.

A politikus Petőfiről rajzolt képet például így összegzi: „...Petőfi politikai programja — amelynek kifejezője elsősorban költészete — történelmileg napirenden levő feladatok megvalósítását hirdette, de azokat nem a napi politika gyakorlati részletességével fogalmazta. Mindez egyrészt a művészi tükröződés sajátos természetéből fakad, másrészt abból, hogy Petőfi nem vezető gyakorlati politikusok programját fogalmazta meg művészi eszközökkel, hanem saját, egész történelmi korszakra érvényes politikai célkitűzéseit." A politikus Petőfi portréja megrajzolása mellett a készülő biográfiához is értékes adalékokkal járult hozzá a „Petőfi népgyűlése körül", „Az 1848-as választások és Petőfi" „Petőfi Sándor honvéd százados" című tanulmányokkal.

Az utolsó — A miniszterelnök és a nádor című — fejezetben Batthyány Lajos miniszterelnökről és István nádorról szóló írásokat találjuk.

Az adatokban igen gazdag, értékelésében újszerű szempontokat alkalmazó tanulmánykötetet az írások első megjelenési helyét feltüntető tájékoztató jegyzék zárja le. Aki az 1848-as magyar polgári forradalomról és szabadságharcról ismereteit bővíteni, gyarapítani kívánja, nagy haszonnal forgathatja Urbán Aladár tanulmányait.

Sándor László